

Teksta satura un valodas līdzekļu analīze

Izlasi tekstu lapā 1. tekstu (Agnese Rutkēviča. Eseja „Lēmums ir vertikāls”) un veic 1.–9. uzdevumu! (34 punkti)

 – tiek vērtēta pareizrakstība.

Ja atbilde tiek veidota kā teikums, tad jāievēro teikuma veidošanas noteikumi un pareizrakstības normas.

 1. uzdevums (3 punkti).

Eseja ir neliels mākslinieciski kritisks sacerējums, kura struktūra pakļauta īpašiem likumiem – estētisks noskaņojums, **emocionāls piesātinājums, asociatīva domāšana**, tieksme uz domu šifriem, simboliem, tēlainiem formulējumiem; eseja tiek uzskatīta par **prozas un poēzijas sintēzi**. (letonika.lv)

Izvēlies vienu no izceltajām pazīmēm un raksturo vienā saliktā teikumā, kā tā atklājas A. Rutkēvičas esejā!

Pazīme	Raksturojums

 2. uzdevums (6 punkti).

Raksturo esejas autores attieksmi pret

2.1. valsts svētkiem saliktā sakārtotā teikumā;

2.2. dzeju saliktā pakārtotā teikumā!

2.1. Autores attieksme pret valsts svētkiem.	
2.2. Autores attieksme pret dzeju.	

 3. uzdevums (6 punkti).

Laiks literārā darbā var izpausties dažādos veidos.

Hronoloģiskais (vēsturiskais) – notikums aiz notikuma virzībā no pagātnes caur tagadni uz nākotni.

Mītiskais (cikliskais, mūžīgais) – pakļauts dabas ritumam, gadalaiku maiņai, saistīts ar atkārtojumu.

Psiholoģiskais (subjektīvais) – saistīts ar cilvēka individuālo laika izjūtu, kas neatbilst objektīvam laikam.

Raksturo vienā teikumā, kā tekstā atklāts laiks!

3.1. Hronoloģiskais laiks.	
3.2. Mītiskais laiks.	
3.3. Psiholoģiskais laiks.	

4. uzdevums (3 punkti).

Daiļliteratūrā tiek izmantoti dažādi valodas līdzekļi, kas tekstam piešķir tēlainību.

4.1.–4.2. Izskaidro vienā teikumā katru izcelto teksta daļu!

Vecmāmiņa sen vairs neskatās sējas kalendārā, viņa **pati ir kalendārs**. Viņa ir visi gadalaiki uzreiz. Viņa man ir iemācījusi, ka gleznot ziedus ar salnu nevajag. Ka vienmēr vajag pagaidīt. Pagaidīt sevi uzarta lauka vidū. Nav nekā skaistāka par cilvēku, kurš tikko ir strādājis dārzā, kamēr viņa rokas smaržo pēc zemes. Kopš bērnības atceros, ka mūsu ģimenē neviens svētkos laiku netērēja ģērbjoties, zemnieka rota ir viņa paša rokas, baltie krekli un linu galdauti vienmēr stāvēja tiem paredzētā, nemainīgā vietā. Galdus vecmāmiņa uzklāja tik reibinoši baltus kā ābeļziedi ābeles. **Svētkos katrs bija pats sev pulkstenis**, un nevienam nebija jāatgādina sanākt kopā, apsēsties pie viena galda, saskatīties un saprast, ka nav nekā skaistāka kā svētki būt dzīvam.

4.1. Vecmāmiņa [...] pati ir kalendārs.

4.2. Svētkos katrs bija pats sev pulkstenis.

5. uzdevums (2 punkti).

Daiļliteratūrā tiek izmantoti frazeoloģismi, jo tie padara valodu daudznozīmīgu un interesantu.

5.1. Atrodi piedāvātajā fragmentā frazeoloģismu un izraksti to!

5.2. Izskaidro izrakstītā frazeoloģisma nozīmi!

Maijs ir svētki. Maijs ir tas mirklis visa gada garumā, kad tu jūties atvieglots no tā vien, ka tu patiešām zini – gaisma un siltums turpmāk tikai pieņemsies spēkā.

5.1. Frazeoloģisms.

5.2. Frazeoloģisma nozīmes skaidrojums.

6. uzdevums (2 punkti).

Daiļliteratūrā tiek izmantoti vārdu atkārtojumi.

Izlasi piedāvāto teksta piemēru un iesaki kontekstā iederīgu sinonīmu izceltajam vārdam „nošvīkst”!

Gar logu **nošvīkst**^{6.1.} putns un pazūd kā baltā pienā izmērcēta koka ziedos, tu kādu brīdi seko putnam vai putna pazušanai, kaut kas tevī **nošvīkst**^{6.2.}, Imants Ziedonis, tu nodomā.

6.1. nošvīkst

6.2. nošvīkst

7. uzdevums (6 punkti).

Daiļliteratūrā autori savas domas izteikšanai, teksta iedarbīgumam uz lasītāju izmanto dažādu vārdšķiru vārdus.

7.1.–7.2. Izraksti no dotā fragmenta dažādu vārdšķiru vārdus pamatformā, kuros ir sakne „brīv-”! Nosaki to vārdšķiru!

7.3. Pamato autores mērķi šīs saknes vārdu lietojumam tekstā!

Bieži svētkos, īpaši mūsu valsts svētkos, mēs klājam galdu pagātnei, mēs to neklājam tagadnei. Arvien biežāk pie tāda galda apsēsties vairs nevar, nav nevienas brīvas vietas, kaut gan vienīgais brīvības mirklis ir tagadne.

	Vārds pamatformā	Vārdšķira
7.1. brīv-		
7.2. brīv-		
7.3. Pamatojums		

8. uzdevums (3 punkti).

Valodas līdzekļu bagātība, daudzveidība daiļliteratūrā nodrošina teksta iedarbīgumu, domas izteiksmes precizitāti un raksturo autora individuālo stilu.

8.1.–8.3. Aizpildi tabulu, izmantojot piedāvātos teikumus!

Jau kopš bērnības cenšos nesēties pie galda stūriem, jo tad septiņus gadus neapprecēšoties. Jau ir pagājuši vismaz divreiz septiņi gadi, un par spīti tam, ka esmu izvairījies no galda stūriem, joprojām neesmu precējies. Varbūt vaina ir tajā, ka esmu iemācījies izvairīties, nevis pagaidīt. Ir pagājuši 29 gadi kopš Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanas dienas, un man joprojām ir sajūta, ka mums ir jāiemācās pagaidīt citam citu. Jo brīvība ir pulkstenis, kurš katram no mums uzrāda citu laiku.

	Valodas līdzeklis	Piemērs
Morfoloģiskais	8.1. Darbības vārds: atstāstījuma izteiksmē, vajadzības izteiksmē.	• •
Sintaktiskais	8.2. Vienlīdzīgi teikuma locekļi.	•
Leksiskais	8.3. Sinonīms vārdiem <i>tiekties</i> , <i>pūlēties</i> .	•

9. uzdevums (3 punkti).

Agneses Rutkēvičas esejas nosaukums ir „Lēmums ir vertikāls”. Kāpēc, tavuprāt, esejai ir šāds nosaukums? **Pamato atbildi vienā saliktā teikumā!**

Pamatojums	

1. teksts

Agnese Rutkēviča (1988), rakstniece

Eseja „Lēmums ir vertikāls”

Maijs ir svētki. Maijs ir tas mirklis visa gada garumā, kad tu jūties atvieglots no tā vien, ka tu patiešām zini – gaisma un siltums turpmāk tikai pieņemsies spēkā.

Man maijā skaistākais svētku brīdis ir tikko izplaukušo koku lapotņu plīvurs. Kad izej pastaigā neilgi pēc saulrieta un vēro šos zaļos plīvurus virs galvas, tevi piepilda labestīgs maigums. Pasaules radīšanas maigums. Vēl viens svētku brīdis man ir vietējā ciema bodē nopirkt sēklas un aizbraukt pie vecmāmiņas uz laukiem, un, ieliekot viņas plaukstās sēklu paciņas, redzēt, ka zeme atkal ir uzarta, ka zeme atkal ir gaidoša, un gribas iemērt rokas melnzemē, gribas pašai sevi tur iesēt kā sēklu. Tomēr visbiežāk manu sapņaino klīšanu pa uzarto zemi pārtrauc vecmāmiņas piebilde, ka vēl nav sēšanas laiks.

Vecmāmiņa sen vairs neskatās sējas kalendārā, viņa pati ir kalendārs. Viņa ir visi gadalaiki uzreiz. Viņa man ir iemācījusi, ka gleznot ziedus ar salnu nevajag. Ka vienmēr vajag pagaidīt. Pagaidīt sevi uzarta lauka vidū. Nav nekā skaistāka par cilvēku, kurš tikko ir strādājis dārzā, kamēr viņa rokas smaržo pēc zemes. Kopš bērnības atceros, ka mūsu ģimenē neviens svētkos laiku netērēja ģērbjoties, zemnieka rota ir viņa paša rokas, baltie krekli un linu galdauti vienmēr stāvēja tiem paredzētā, nemainīgā vietā. Galdus vecmāmiņa uzklāja tik reibinoši baltus kā ābeļziedi ābelēs. Svētkos katrs bija pats sev pulkstenis, un nevienam nebija jāatgādina sanākt kopā, apsēsties pie viena galda, saskatīties un saprast, ka nav nekā skaistāka kā svētki būt dzīvam.

Bieži svētkos, īpaši mūsu valsts svētkos, mēs klājam galdu pagātnē, mēs to neklājam tagadnei. Arvien biežāk pie tāda galda apsēsties vairs nevar, nav nevienas brīvas vietas, kaut gan vienīgais brīvības mirklis ir tagadne. Jau kopš bērnības cenšos nesēsties pie galda stūriem, jo tad septiņus gadus neaprecēšoties. Jau ir pagājuši vismaz divreiz septiņi gadi, un par spīti tam, ka esmu izvairījies no galda stūriem, joprojām neesmu precējies. Varbūt vaina ir tajā, ka esmu iemācījies izvairīties, nevis pagaidīt. Ir pagājuši 29 gadi kopš Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanas dienas, un man joprojām ir sajūta, ka mums ir jāiemācās pagaidīt citam citu. Jo brīvība ir pulkstenis, kurš katram no mums uzrāda citu laiku.

Maijs ir svētki. Svētki ir arī dienas, kad bibliotēkā tikai gribēji māšai drusku palīdzēt izrediģēt dzejoļus, bet sanāca iegrimt Imanta Ziedoņa kopotajos rakstos. Un pēc tam tādām dzejoļu pilnam staigāt. Tomēr ar to vēl nepietiek. Ejojot mājup, tu vēl pagrāb Svena Birkerta *Esejas* un stiep savu smago somu uz pleca sirds pusē. Mājās atkriti uz krēsla, saliec grāmatas uz galda, jūti vēl neuzvārtās kafijas smaržu un iztēlē to visu lasi, arī savu neatdzisušo tumsu. Gar logu nošvīkst putns un pazūd kā baltā pienā izmērcēta koka ziedos, tu kādu brīdi seko putnam vai putna pazušanai, kaut kas tevī nošvīkst, Imants Ziedonis, tu nodomā. Tad tu saņemies uzvārtīt tumšu kafiju, un gribas pazust no tējkannas kāpjošajos garaiņu dūmos. Jau kuro reizi es saku, ka jebkurš lēmums ir vertikāls, čukst Ziedonis. Jā, tu bijīgi piebilsti. Laiks ir sirds. Cita laika nav.

(Rutkēviča, A. „Lēmums ir vertikāls”. „Diena”, 2019)

2. teksts

Baiba Kuške, žurnāliste

Raksts „Rakstnieks ir tautas identitātes turētājs”

Literatūrā Zigmunds Skujiņš darbojies vairāk nekā 70 gadu. Viņam piemita spēja radīt visaugstākās raudzes darbus, kas vienlīdz saistoši bija kā literatūras gardēžiem, tā visplašākajam lasītāju lokam. Ar saviem darbiem viņš aicināja ticēt tautas spēkam, sargāt mūsu vērtības un tradīcijas, kopt un attīstīt latviešu valodu. Kā viņš pats teicis intervijā Latvijas Radio – rakstnieks nav tikai sava darba darītājs, rakstnieks ir tautas identitātes turētājs.

Zigmunda Skujiņa darbi un viņa rakstības stils ir atstājis ļoti nozīmīgu iespaidu uz latviešu literatūru. Var pat teikt: to visai radikāli izmainījis – kā atzīst literatūrkritiķis Guntis Berelis.

Skujiņš ir ļoti ražīgs autors, taču paši populārākie viņa darbi nākuši klajā 80. gados, to vidū romāns „Gulta ar zelta kāju”, kas kopumā ir viens no visu laiku populārākajiem latviešu literatūras darbiem. Pirmo reizi caur latviešu dzimtas stāstu tas atklāja mūsu tautas līdzdalību visdažādākajos vēsturiskajos procesos.

Skujiņam piemita īpašā spēja radīt daudzslāņainus darbus, ko vienlīdz aizrautīgi lasīja visplašākais cilvēku loks, un šai saistībā literatūrzinātnieks Jānis Oga atminas kādu paša rakstnieka izteiktu atziņu: „Man ļoti simpātisks ir paša Skujiņa vērojums, ka latviešu nācijai nekad nav bijis elitāras sabiedrības. Un tāpēc tai nav arī elitāras literatūras un nedrīkst būt. Līdz ar to viņš arvien ir centies un viņam tas ir brīnišķīgi izdevies – radīt augstas raudzes literārus darbus, kurus vienlīdz lasīja kā jaunieši, tā pieaugušie, kā augsti izglītoti, tā vienkārši lasītāji gan okupētajā Latvijā, gan trimdā. Savā ziņā tas ir likumsakarīgi, jo ikviens lielais latviešu rakstnieks, kā Jaunsudrabiņš, Ezeriņš, Blaumanis, – viņi visi ir bijuši arī iemīļoti tautā, nevis kādā noteiktā elitārā grupā.”

Līdzās saistošiem un spraigiem sižetiem savos darbos viņam izdevies rosināt uz pārdomām par aktuālām laikmeta problēmām, ko viņš pats dēvēja par laikmeta trīsām. Viņa darbi ir arī Latvijas un Rīgas vēstures izziņas avots, tie aicina ticēt tautas spēkam un sargāt un kopt latviešu valodu, par ko Zigmunds Skujiņš vienmēr iestājies ļoti stingri. Jānis Oga uzsver: „Protams, bezkompromisu cīņa par latviešu valodu. Pret rusifikāciju, pret piesārņojumu. Par latviešu valodas tiesībām gan okupācijas laikā, gan neatkarības laikā, par latviešu valodas un latviešu tiesībām visos līmeņos. Gan literatūrā, gan ikdienā, gan jo īpaši sabiedriskajos medijos. Lai atceramies, ka Skujiņš ir pirmais jaunizveidotās Latvijas Radio un televīzijas padomes priekšsēdētājs.”

Rakstniece Kristīne Želve atminas, ka vidusskolas gados kā pirmo no Skujiņa darbiem izlasījusi romānu „Jauna cilvēka memuāri”, kas uz viņu atstājis neizdzēšamu iespaidu. Tik ļoti tas atšķīries no pārējās literatūras un bijis tik ļoti personiski uzrunājošs. „Tas iespaids, kas man palika no Zigmunda Skujiņa prozas, pilnīgi noteikti ir ietekmējis gan manu domāšanu, gan to, kā es skatos uz literatūru, kā es skatos uz latviešu literatūru,” norāda Želve. „Vēl jo vairāk, tur bija viens tāds teikums, kuru es atceros vēl joprojām un kuru es sev bieži atkārtoju – “jaunībā vajag izplesties pa horizontāli”. Un kādu laiku tas man bija kā tāds personiskās brīvības moto. Un, ejot laikam, es arvien vairāk saprotu, ka tur bija vēl viens teikums, kurš tur nebija uzrakstīts, bet kurš tur bija, ka zināmā brīdī ir jākoncentrējas uz vertikāli. Un, protams, ka Zigmunda Skujiņa rakstnieka liktenis, rakstnieka mūžs ir tam spilgts apliecinājums. Viņš koncentrējās uz savu vertikāli, un šobrīd viņš pa šo vertikāli ir aizgājis bezgalībā.”

Kā ļoti īpašu Kristīne Želve izceļ Zigmunda Skujiņa valodu, viņa teikumus, ko viņa salīdzina ar pulksteņa mehānismu: „Kur katrai skrūvītei, katram zobratīgam, katrai atsperītei ir sava vieta. Viss ir precīzi savās vietās, viss strādā uz to, lai tas pulksteņa mehānisms darbotos un zvanītu noteiktā laikā. Viņš ir viens no profesionālākajiem rakstniekiem, kuram rakstniecība tiešām bija profesija.”

Kādā no intervijām Latvijas Radio Zigmunds Skujiņš uzsvēra, ka, viņaprāt, rakstnieks nav tikai sava darba darītājs, viņam jābūt tautas identitātes turētājam un valodas sargam, lūk, rakstnieka teiktais LR3 programmai „Klasika”: „Man vienmēr patīk, lai teksts skanētu, lai tajā būtu kaut kas skaists. Vienalga par ko. Bet tas nedrīkst būt prasts. Un es esmu nonācis pie tā, ka grāmatas – būtībā tā ir kāpšana kalnā. Ja tu sāc kāpt tajā kalnā, tad tu kaut kādā veidā pacelies uz augšu. Ne tikvien fiziski, bet arī garīgi. Tev ir plašāki apvāršņi, tev paveras kaut kādi citi redzes leņķi.”

(Kuške, B. „Rakstnieks ir tautas identitātes turētājs”. lsm.lv, 2022)

2. daļa. Tekstveide (argumentētā eseja vai pārspriedums)

Izvēlies vienu no tematiem un uzraksti argumentēto eseju vai pārspriedumu!

Norādi teksta žanru – argumentētā eseja vai pārspriedums!

Darba apjoms – 300–350 vārdu.

Argumentācijai izmanto trīs precīzi nosauktus un raksturotus kultūras, literatūras vai valodniecības faktus.

Argumentiem vari izmantot informāciju no tekstu lapā piedāvātajiem tekstiem, ja tā ir nepieciešama.

Temati

1. „Grāmata – būtībā tā ir kāpšana kalnā.” (Zigmunds Skujiņš)
2. Vai domāt vertikāli ir svarīgi?

Tirrakstā uzraksti teksta žanru un izvēlēta temata virsrakstu!

Uzmetums.

